

KOLIKO RAZUMIJEMO INTONACIJU?

Branko Vuletić

Obavijest govorum uvijek je slojevita. Osim poruke izražene leksičkim materijalom – riječima, uvijek postoji i poruka izražena ljudskim glasom; postoji obavijest o predmetu govora, o objektu, i obavijest o govorniku, subjektu. Leksički materijal nosi najčešće obavijest o objektu; ljudski glas nosi uvijek obavijest o subjektu. Ljudski nas glas može obavijestiti o biološkim osobinama govornika (da li je govornik dijete, odrastao čovjek ili starac, muškarac ili žena), o njegovu podrijetlu (dijalekatski izgovor), o fizičkim okolnostima u kojima se govor odvija (intenzitetske i druge modifikacije glasa govore nam npr. o udaljenosti sugovornika ili o buci u toku razgovora), o sugovorniku (da li je sugovornik dijete ili odrasla osoba, podčinjeni ili pretpostavljeni, prijatelj ili neprijatelj, jedan ili grupa), o stanju govornika (pijan, trijezan, umoran), o emotivnom stavu govornika prema sugovorniku ili predmetu razgovora (sreća, tuga, bijes, ironija). Postoje neke modulacije glasa koje imaju gramatičku (leksičku) funkciju: silazna intonacija označava afirmaciju, uzlazna pitanje.

Obavijest tekstem (leksičkim materijalom) uvijek je siromašnija od obavijesti govorum. Čak i onda kada nam obavijest tekstem izgleda bogata i slojevita, kao npr. u književnom djelu, ona je tek prividno bogata i slojevita; zapravo, ona je bogata i slojevita toliko koliko svojim oblikom potiče izraz govorum, koji je zapravo nosilac bogatstva i slojevitosti i književnog djela.¹

Razumijevanje teksta obično se ne dovodi u pitanje: to je ona »sigurna«, »pouzdana« obavijest, »crno na bijelom«. Pokušali smo stoga testirati razumijevanje intonacije u izrazu emocije, dakle tek u skromnom broju mogućnosti izraza govorum.

Test razumijevanja intonacije nužno pretpostavlja identičan tekst i različite intonacije, tj. različita zvukovna ostvarenja istovjetnoga leksičkog materijala. Budući da se intonacija ne može odvojiti od ostalih akustičkih vrednota govornog jezika (intenzitet, tempo, pauza, registar), to termin intonacija upotrebljavamo u njegovu širem smislu, tj. kao skup vrednota govornog jezika.

Zamolili smo glumca Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu Zlatka Crnkovića da izgovori svaku od slijedećih rečenica: a) *Stigli ste na vrijeme*; b) *Divan si mi ti prijatelj*; c) *Neobično sam sretan*; d) *Konačno si došao*; e) *Lijepo smo se proveli*, u različitim intonacijama koje su trebale izražavati: 1) neutralnu afirmaciju; 2) ironiju; 3) bijes; 4) sreću; 5) tugu; jedna od ovih rečenica (*Stigli ste na vrijeme*) izgovorena je i u upitnoj intonaciji.

¹ B. Vuletić, *Zvukovna dimenzija poezije*, Umjetnost riječi, I/1968.

Ispitanici su svaku rečenicu slušali tri puta snimljenu na magnetofonskoj vrpci, a zatim su trebali označiti što ta rečenica izražava; birali su među slijedećim mogućnostima: 1) neutralna afirmacija; 2) pitanje; 3) sreća; 4) tuga; 5) bijes; 6) ironija; 7) ništa; 8) nešto drugo. Testirano je 145 ispitanika, od toga: 52 studenata fonetike Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 53 studenta jugoslavenskih jezika i književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu i 40 studenata Visoke defektološke škole u Zagrebu. U razmatranje smo uzeli samo one rečenice u kojima su ispitanici s najviše uspjeha dešifrirali određenu intonaciju. To nije učinjeno zbog toga što smo sumnjali u mogućnost korektnog dešifriranja već u mogućnost ostvarenja adekvatne intonacije izvan određene situacije, izvan konteksta.

Dakle, evo brojčanih podataka najbolje dešifriranih intonacija (prva brojka označava broj točnih odgovora u grupi od 145 ispitanika; druga brojka daje postotak te vrijednosti):

1) neutralna afirmacija	122	84,14 ⁰ %
2) pitanje	128	88,27 ⁰ %
3) ironija	144	99,31 ⁰ %
4) bijes	129	88,96 ⁰ %
5) sreća	132	91,03 ⁰ %
6) tuga	130	89,65 ⁰ %

Vidimo da je intonacija posve razumljiva. Pitanje je da li je i sam leksički materijal razumljiv u tolikoj mjeri.

Isti test napravljen je i s grupom od 22 studenta Akademije za kazališnu umjetnost iz Zagreba. Njihovi rezultati bili su još bolji od studenata drugih fakulteta, jer su oni i trenirani za prepoznavanje i reprodukciju određene intonacije. Evo njihovih najboljih rezultata:

1) neutralna afirmacija	20	90,90 ⁰ %
2) pitanje	21	95,45 ⁰ %
3) ironija	21	95,45 ⁰ %
4) bijes	20	90,90 ⁰ %
5) sreća	22	100 %
6) tuga	22	100 %

Da bismo izbjegli bilo kakav utjecaj teksta – razumijevanja leksičkog materijala, ponovili smo isti test sa 70 stranaca, koji nisu poznavali naš jezik niti bilo koji drugi slavenski jezik. Test je izvršen u Francuskoj, te je tako

izbjegnut i najpovršniji dodir s našim jezikom. Materinski jezik ispitanika bio je: francuski 61, engleski 4, njemački 3, talijanski 1, luksemburški 1. Grupa je brojala 73 ispitanika, ali je troje eliminirano iz obrade, zbog poznavanja ruskog (2), odnosno našeg jezika (1).

Evo njihovih rezultata:

1) neutralna afirmacija	62	88,57%
2) pitanje	62	88,57%
3) ironija	51	72,86%
4) bijes	40	57,14%
5) sreća	51	72,86%
6) tuga	62	88,57%

Kako vidimo i stranci bez ikakva poznavanja jezika ipak u dosta visokom postotku razumiju intonaciju. Najznačajnija razlika između naših ljudi i stranaca pokazuje se u razumijevanju intonacije bijesa: razlika je 31,82% u korist naših. Možda nam ovako veliku razliku mogu objasniti opće fonetske osobitosti našeg i francuskog jezika, prvenstveno napetost; francuski govor je općenito mnogo napetiji od našega, te izgleda da se veća napetost izgovora pri izrazu bijesa može lako poistovjetiti s normalnom napetošću francuskog jezika. Možda bismo na isti način mogli objasniti razliku između naših ispitanika i stranaca i u izrazu ironije i sreće. U intonacijama neutralne afirmacije, pitanja i tuge nema nikakve razlike između naših ispitanika i stranaca.

Značajna odstupanja, i to u korist stranaca, pokazala su se kod rečenice »Divan si mi ti prijatelj«. Naime, specifičan izbor i red riječi daju ovoj rečenici ironičan prizvuk, te, iako je intonacija intencionalno bila neutralna, tek je 46,90% (68) ispitanika našeg jezika korektno prepoznalo neutralnu intonaciju. Stranci su bili mnogo uspješniji 67,14% (47), iako su i oni dosta daleko od svog najboljeg rezultata u dešifriranju neutralne afirmacije (88,57%). Vjerujemo da se to desilo upravo zato što sam spiker, pod utjecajem leksičkog materijala, nije uspio ostvariti pogodnu neutralnu intonaciju. Na istom tekstu ni ironična intonacija nije bila optimalno ostvarena, te su je stranci korektno dešifrirali sa svega 68,57% (48); naši su je ispitanici prepoznali sa 91,03% (132), ali tu se očito nije radilo samo o intonaciji, već o uspješnom kombiniranju teksta i intonacije; upravo zato spiker nije glasom rekao sve, jer je mnogo toga rečeno već samim tekstom.

Utjecaj leksičkog materijala očit je i u rečenici »Neobično sam sretan«: leksički materijal nije emotivno neutralan, a to znači da on 1) otežava spikeru ostvarivanje neutralne intonacije i 2) olakšava razumijevanje intonacije koja je u skladu s tekstom, jasno onima koji tekst razumiju. Dakle, i ovdje

su stranci osjetno bolji od naših u prepoznavanju neutralne afirmacije: stranci 61 (od 70) ili 87,10%; naši 115 (od 145) ili 78,62%; dok su naši slušači bolji, od stranaca kada intonacija intencionalno izražava sreću, jer je identičan osjećaj izražen i leksičkim materijalom: naši 129 ili 88,96%; stranci 50 ili 71,04%.

Možemo zaključiti da su elementi govora neobično važni. Čak ako pretpostavimo da je obavijest tekstom razumljiva 100% (što je ipak nemoguće), postotak razumljivosti obavijesti isključivo govornim elementima – vrednota govornog jezika – tolik je da se nipošto ne smije zanemariti.

I ne samo to! Sadržaj izražen zvukovnim ostvarenjem uvijek je jači, primarniji, prezentniji od sadržaja izraženog leksičkim materijalom. Zvukovni ostvaraj može biti u skladu s tekstom i tada ga on prividno pojačava: kažemo prividno zato jer ono što percipiramo kao pojačanje tekstualnog izraza zapravo je zvukovni ostvaraj koji izražava sebe sama, a u sukladnosti je s tekstom. Međutim, ako zvukovni ostvaraj izražava neki drugačiji, ili posve suprotan sadržaj, leksički je sadržaj potisnut u drugi plan zato jer je sadržaj izražen zvukovnim ostvarajem snažniji, važniji, prezentniji, jer je LJUDSKIJI. Jer je OPĆELJUDSKI! A to nam pokazuje veoma veliki postotak razumijevanja intonacije i u slučajevima posvemašnjeg nerazumijevanja teksta.

ŠTETNE IZRASLINE NA RJEČNIKU KORISNOG BILJA

(Slovar' poleznyx rastenij na dvadcati evropejskix jazykax, Moskva, »Nauka«, 1970.)

Dalibor Brozović

Sovjetski Savez vjerojatno predvodi u izdavanju višejezičnih terminoloških i nomenklaturnih rječnika za najrazličitije struke. U toj se djelatnosti osobito ističe Svesavezni institut za znanstvenu i tehničku informaciju, kojim zajednički upravljaju Akademija znanosti SSSR i Državni komitet Vijeća ministara SSSR za znanost i tehniku. Rječnici se obično izdaju u nizovima, npr. ruski i jezici zemalja članica SEV-a, ili ruski i jezici narodâ SFR Jugoslavije, ili ruski i evropski jezici (Zapadne i Istočne Evrope), ili ruski i tzv. svjetski jezici. Svaki takav rječnik pojavljuje se onda najčešće u još jednom izdanju, tj. ruski i jezici narodâ SSSR, njih petnaestak, s time da numeracija ostaje ista, pa čitalac može s pomoću te numeracije i ruskih ekvivalenata, zastupanih u oba izdanja, lako naći odgovarajući termin ili naziv u zaista velikom broju sovjetskih i evropskih jezika.